

244

Tiszteletpéldány az olvasónak

Zolnay László: Az elátkozott Buda – Buda aranykora

Gótikus férfi. Mását könyven a XIV. századi szoborgalériába, a lovagok, apostolok, heroldok, kerubok s más néma leletek közé illesztetem. Csak éppen őrá is érvényes a mondás: saxa loquuntur, s csakugyan, megszóll, felszóll, érvel, pöröl és bizonyosságot tesz az idő rétegeiből ránk tündöklő kövekkel. E századi „udvari” díszben persze: ingujjasan vagy legföljebb fehér munkaköpenyben.

– Buda, Buda, s megint csak Buda... Ön azok közé tartozik, akik egy életen át üzik választottjukat, a nemes fixa ideát. De hát lehet-e még Buda középkoráról újat mondani? Mit ígér ez a vaskos, friss-nyomdaszagú könyv?

– Összefoglalást. Budai régészeti kutatásaim summázata. Vagy, ha úgy tetszik: rögeszmém történetét. Vagyis az életemet, mely hozzátartozik a feltárások históriájához. Kötetem előszavában fölídem egy valamikori fiatalember – jómagam – 1945-ös döbbenetét. Késő tavasszal jártam végig a budavári kísértetvárost, s bár nem is sejtettem, hogy valamikor majd részese leszek a máig sem befejezett föltámasztásnak, a rám háruló felelősségből és kötelességből már akkor megérezhettem valamit. 1949-től aztán a Vár lett a munkahelyem: 1952-ig részt vehettem az ásátásokban. Csakugyan lázas munka folyt: 120-150 emberrel dolgoztunk a mai Dísz tértől, a honvéd szobortól a Várkertben levő rondelláig fekvő terület számos helyén. Akkor én bizonyos régészeti, történeti felismerésekre jutottam, amelyek nem egyeztek sem a történetírói, sem a közvéleményben élő hagyománnyal, de az ásátás vezetőjének elképzeléseivel sem. Rájöttem ugyanis arra, hogy – szemben az addig elfogadott nézettel – a budai Várhegyen már szent királyaink korától valamilyen település lehetett. S, hogy – ismét csak az addigi felfogással ellenkezve – a királyi rezidenciát a Várhegy déli oldalára (mai helyére) IV. Béla még nem építhette. Oklevelek „állításából” és leletek hiányának „tagadásából” olyan logikai satuba foghatom a hiedelmeket, hogy számomra egyértelműen kitesztetett: mindez később történetelt. (Például egyetlen, kétségbevonhatatlanul az időre utaló kőfaragást sem találtunk e helyen, a pontosan da-

Fotó: Kalicza Antal

található, „behatárolható” numizmatikai és más leletek viszont későbbre mutattak.) Feltevéseimet azonban fölöttesem egyértelműen és kérlelhetteletlenül elutasították – az ötvenes évek elejét írtuk – és csaknem egy évtizedre vidékre helyeztek. Ma már nem elfecséreltnek érzett (bár igazi munkámban mégiscsak megcsorbított) egri, majd esztergomi esztendő után csupán 1961-től lehettem újra a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa, s 1967-től a budai ásátások irányítója. A hetvenes években aztán sikerült igazolni hipotézisemet, mely szerint a fönt említett helyen már az Árpád-kortól a tatárjárásig Pest város jobb parti faluja, agrártelepülése létezett. E kutatás vezetett aztán, 1974-ben, a gótikus szobrok fölfedezéséhez. Az idők során, úgy gondolom, sikerült a rezidenciális Buda korai helyrajzát, telepítéstörténetét és a királyi palota építésének históriáját is szabatosan meghatároznom. Ez utóbbiakról is részletesen szólok könyvemben.

– S a Tánács Mihály utcai régebbi nagykúria? Tudomás szerint ennek föltárasában és „azonosításában” is érdemben tevékenykedett. Mit mond erről könyve lapjain?

– Elmondom az egész – különböző okok miatt sajnos, félbeszakadt – kutatási történetet, az ez idáig bizonyítottak tekinthető megállapításokat. Igazolódott, hogy a Tánács Mihály utca 9–13. számú ház telkén található az az épület, amelyet a középkor antiqua curia regis, magna curia regis, németül pedig Kammerhof néven emleget. Jelen ismereteink szerint először a XIV. század elején

említi, ónémet szövegben, az úgynevezett Stájer rímes krónikában. Ott olvasható, hogy a cseh Vencel – László néven – magyar királlyá koronázzák, a budai Kammerhofba viszik, ahol is a magyar királyok laktak. E században aztán más oklevelekben is szerepel ez a királyi rezidencia, magam is rábukkantam jó néhány említésre. Ami bizonyos: 1381-ben, tehát halála előtt egy esztendővel, Nagy Lajos király ezt a föltre nem érthetően megjelölt helyen – az akkori Szent Miklós, vagy Zsidók utcájában – fekvő nagy királyi kúriát, a benne található, általa 1349-ben alapított Szent Márton királyi kápolnával együtt, a budaszentlőrinci pálosoknak adományozza. A Kammerhof királyi tulajdona tehát ekkor megszűnik. Az épület további sorsa oklevelek és krónikák révén követhető nyomon: a Cilleiek majd Guthi-Országh Mihály és ivadékaiei lesz, míg a török ostromkor szét nem lövik. E történet logikai képességét vázoltam annak idején, s feltevéseimnek „köszönhetem” pályám vargabetűjét. Kötetemben a különböző viták, összecsapások, s a magam bizonyítékai egyaránt helyet kapnak. S helyet kap néhány más kezdeményem – például a XV. századi kéthajós zsinagóga, s a Ságvári-ligeti pálos főkolostor – eddigi föltárási, majd visszatemetési története is. Mert e helyeken a további munkálatok egyelőre még váratnak magukra.

– Mi másról szól még új Buda-kötete? Elég csak belelapozni, az ismerkedő olvasó is tüstént észleli: nem száraz ásátási naplót, csupán szakembereknek szánt monográfiát vett a kezébe, hanem régészeti nagyszűzét, vagyis olvasmányt is. Ha úgy tetszik, művelődéstörténeti olvasókönyvet. Nem tart a szakma haragjától?

– Ha az effélékkel a kelletnél többet törődnek, régen fel kellett volna adnom. Volt például, amikor – noha már 19 esztendőskoromban megjelent első forrástanulmányom – azzal vádoltak, hogy nem tudok latinul. Máskor – mint említettem – hosszú évekre eltávolítottak kutatásaim helyszínéről. Amikor végre visszatérhettem, néhány megállapításom ismét vihart kavart. Csak a legutóbbi időben dolgozhatok ismét igazán zavartalanul, persze, az anyagi lehetőségek függvényében... Utólag azonban a helyi csa-

tározások érdektelenek. Csak az számít: mi került elő a földből, s a kutatásban, értékelésben mennyire jutottunk... Könyvemben tehát – érvek és ellenérvek ismeretével – igazolt tényeket, s még igazolásra váró feltevéseket szeretnék közreadni. A szó szoros értelmében közre; ezért is töreksem arra, hogy könyvem – bár teljes tudományos apparátussal, jegyzetekkel készült – valóban közérthető legyen. Ezt a célt kívánja szolgálni mindaz, amit a szorosán vett témához: Buda koraközépkori arculatához hozzárajzolok. A táj korábbi természeti képét például vagy a kitekinthetést, a mai Nagybudapest területére. Foglalkozom a Duna-ágakkal körülvett Pestnek a budai Várhegyen, a Vízvárosban és a Tabánban elhelyezkedő mezőgazdasági területével, melyet a németek Castrum Novi Montis Pestiensisnek, azaz A pesti hegy új városának neveznek. S tovább is haladok az időben, nagyjából Zsigmond koráig. Azt, ami ebbe a könyvbe nem fért bele, már egy másik foglalja magába...

– Nem említette bővebben archeológiai munkásságának – az ön szavait használva – „döntő mellékerményét”, a gótikus szobrokat. Talán ez is egy másik, készülő kötetbe tartozik? Egyáltalán: mi minden van még a tarsolyában? Ismét csak Buda, Buda és Buda?

– Az én életkoromban az ember már nem javul meg... De félretéve az íroniát: e témáról már kimerítően írtam korábbi munkáimban. De azért természetesen itt is szóba kerül egy esszerű részletben. A szobrok feltárasának befejeztével – ez 1974 márciusában történt – tüstént publikáltam a tényeket. Augusztusban, egy másik, közeli lelőhelyen címerre bukkantunk, mely ugyanebből a könyvből készült. Ez a megállapítás módosította eredeti nézetünket, mely az Anjou-kor végére keltezte a szobrokat; mai ismereteink szerint a Zsigmond-kor első „felidejére” datáljuk őket. Új könyvem közli ezt. S azt is, hogy a kormegállapításban végső véleményt ma még nem tudunk – én legalábbis nem tudok – kimondani. A szoborgalériáról egyébként Marosi Ernővel könyvet készítettünk a Corvinának. Marosi a stíluskritikai összehasonlításokat,

én pedig a föltárást, a szobrok leírását rögzítettem. Az album sok képpel, több nyelven jelenik meg, a külföld számára is összefoglalva kutatásainkat... Ami Buda középkoráról írt könyvem folytatását illeti: erre a Kosmosz könyvek szerkesztősége adott lehetőséget. Ebben Zsigmond korától a mohácsi vészig írtam meg budai ismereteimet. Ugyancsak Kosmosz-kiadvány lesz a sor harmadik darabja, mely Mohácsról a tizenkilencedik század derekáig, a szabadságharcig követi nyomom Buda történetét... S zezel még – hadd dicsekedjem (vagy panaszkodjam?) – nem értem a felsorolás végére: Endrei Walter technikatörténeti társaságában, *Játék a középkorban* címmel már leadtuk kéziratunkat a Corvinának. (Endrei készítette el a külföldi, én meg a magyar részt.) S megvallo, egy újabb, önálló játék-könyvön is „mesterkedem”. A Gondolatnak pedig Esztergom középkoráról írtam. Hivatali lelkém, hogy szakmukában összefoglaljam a budai ásátásokat, meg a budaszentlőrinci pálos kolostor feltárasát. S hogy el ne feledjem: memoárfélre szerződtem a Magvetővel... A felsorolt munkák jó része elkészült ugyan, de azért hosszú testi és szellemi egészségre lenne szükségem, hogy a dolgomat befejezzem... Életervemhez tartozik ásátási programom lezárása is: egy meghatározott terület záró csücskét szeretném még föltárni. E 80 méter hosszú, 6-7 méter széles rész átvizsgálása után már csak a földolgozás marad hátra.

– Tud-e valamiféle tanácsot adni olvasójának: hogyan olvassa Az elátkozott Buda – Buda aranykora című kötetét? Van-e szerzői kulcsa, netán használati utasítása a könyvhöz?

– Azt tanácsolom az olvasónak, olvassa sok türelemmel, s elegendő fizikai erővel, mert bizony, vaskos papírköteget vesz a kezébe. De ne számítson teljességre törekvő monográfiára, sem „megváltó” írásra, csak egy szemléleti fordulat rögzítésére. S reménykedem: az olvasót továbbolvasásra serkenthetem. Hosszú ajánlólista található a kötet végén. Az én munkám csupán egyetlen olvasata a földre írt történetnek.